

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

«Керқұла атты Кендебай» ертегісінің композициялық құрылысы

ЖАРИЯЛАНДЫ
12.09.2024СІЛТЕМЕ
https://bilimger.kz/163364/

«Керқұла атты Кендебай» ертегісі қазақтың халық ауыз әдебиетінің інжу-маржандарының бірі. Бұл ертегіде әділдік пен зұлымдық, ерлік пен адамгершілік тақырыптары көрініс табады. Ертегі батырлық пен ерлікті дәріптейді, басты кейіпкердің адамгершілік және рухани қасиеттерін ерекше көрсетеді. Ертегіге композициялық талдау жасау оның құрылымын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

1. Экспозиция (кіріспе)

Ертегіде оқиғаға дейінгі жағдай сипатталады, бұл бөлімде басты кейіпкердің тууы мен өмірі жайында мәлімет беріледі. Кендебайдың ата-анасы туралы айтылады: олар кедей болса да, жүректері таза, мейірімді адамдар. Олардың жалғыз балалары ұзақ уақыт бойы болмағандықтан, олар қатты уайымдайды. Бұл кезеңде Кендебайдың туылуы ерекше сипатталады — оның ерекше күш-қуаты мен батырлық қасиеттері оның бала кезінен-ақ байқалады. Кендебай қарапайым бала емес, ерекше тағдыр иесі екендігі айқын көрінеді.

2. Басталуы (оқиға желісінің дамуы)

Ертегінің басты оқиғасы Кендебайдың өсе келе батырлық жолға түсуімен басталады. Оның тұлғасы бірте-бірте қалыптасады, Кендебайдың батырлығы мен күш-қуаты ерте байқалып, ол халықтың сүйікті батырына айнала бастайды. Осы кезеңде ол Керқұла атты алып тұлпармен дос болады, бұл оның батырлық сапарының ажырамас бөлігіне айналады. Керқұла ат — Кендебайдың ең жақын серігі әрі қиындықтарды жеңуге көмектесетін құдіретті тұлпар.

3. Шиеленіс (қиындықтың басталуы)

Оқиға шиеленісуімен бірге күрделене түседі. Патша халықты қанаумен айналысып, көптеген қиындықтар мен әділетсіздіктер тудырады. Кендебай халықты құтқару үшін патшаға қарсы күресуге мәжбүр болады. Патша оған бірнеше қиын тапсырмалар береді, бұл Кендебайдың ерлігін одан сайын шыңдайды. Осы кезеңде Кендебай патшаның

берген әртүрлі қауіпті тапсырмаларын орындап, өзін нағыз батыр ретінде көрсетеді.

4. Кульминация (шарықтау шегі)

Ертегінің кульминациясы — Кендебайдың патшаға қарсы соңғы шайқасы. Ол патшаның берген ең ауыр тапсырмасын орындап, оның зұлымдығын әшкерелейді. Керқұла аттың көмегімен Кендебай патшаның қастықтарын жеңіп, әділдік орнатады. Күрестің ең шешуші сәті осы кезеңде көрініс табады — Кендебайдың күші мен ақыл-парасаты патшаны жеңуге жеткізеді. Бұл кезеңде оның ерлігі мен адалдығы айқын көрінеді, ол барлық сынақтардан өтіп, жеңіске жетеді.

5. Шешім (қорытынды)

Кендебайдың жеңісімен және әділдіктің орнауымен оқиға аяқталады. Патша тақтан құлап, халық азаттық алады. Кендебай батыр ғана емес, әділдік символына айналады. Ол елдің сүйікті батырына айналып, халық оған құрметпен қарайды. Бұл кезеңде ертегі әділдіктің салтанат құратынын көрсетіп, тыңдарманға үлкен рухани сабақ береді.

6. Эпилог (қорытынды сөз)

Ертегіде көп жағдайда эпилог арқылы негізгі ойды қорытындылайды. Бұл бөлімде Кендебайдың бейбіт өмірге оралуы, оның батырлығының мәңгі есте қалуы айтылады. Кендебай халықтың батыры ретінде мәңгілік естелікте қалады.

Ертегінің негізгі идеясы мен тәрбиелік мәні:

- **Әділдік:** Ертегіде әділдік үшін күрес негізгі тақырыптардың бірі болып табылады. Кендебай патшаға қарсы шығып, әділдік орнату үшін барлық қиындықтарды жеңеді.
- **Батырлық:** Кендебайдың батырлығы — ертегінің басты идеяларының бірі. Ол өзінің күші мен ақылын елін қорғау үшін пайдаланады.
- **Адалдық:** Кендебай адал, мейірімді, әділ адам ретінде суреттеледі. Оның әрекеттері тек жақсылыққа бағытталады.
- **Достық пен сенім:** Кендебай мен Керқұла атты тұлпардың арасындағы достық — оқиғаның маңызды бөлігі. Бұл достық Кендебайдың жеңісіне тікелей ықпал етеді.

Композициялық құрылымның ерекшелігі:

Ертегінің құрылымы дәстүрлі қазақ ертегілеріне тән. Оқиға желісі қарапайымдан күрделіге, шиеленіске дейін жетіп, шарықтау шегінде шешіліп, оң шешімге келеді. Басты кейіпкердің тұлғалық дамуы, батырлық қасиеттері көрініс тауып, әділдік орнайды.

© 2026 Bilimger.kz Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.